

Pregledi i osvrta

Stručni članak UDK 1 (372)

Primljeno 21. 6. 2006.

Luciano Lukšić

I. Ferenšćica 72, HR-10000 Zagreb
lluksic@hotmail.com

Natjecanje iz filozofije od 2000. do 2005. godine

Sažetak

Ovaj tekst sadrži pregled natjecanja iz filozofije za gimnazijalce – od prvoga održanog 2001. do petoga 2005. godine. Ciljevi natjecanja za učenike jesu: pobuđivanje interesa i ljubavi spram filozofije, podizanje razine usmenog i pismenog izražavanja, vježbanje kritičkoga mišljenja uspoređivanjem djela različitih filozofa i filozofijskih škola, ukazivanje na važnost filozofijskog obrazovanja, razvijanje sposobnosti za tolerantnu ali strogu raspravu, poticanje »filozofijskoga« društvenja učenika, omogućivanje učenicima-pobjednicima izravni upis na filozofskim fakultetima; a za nastavnike da razvijaju svoju kreativnost i maštovitost različitim metodama rada s učenicima.

Ključne riječi

ljubav spram filozofije, filozofijsko obrazovanje, analitičko i kritičko mišljenje, filozofijski pojmovi, filozofijski ogled, povijesno-filozofijski kontekst

Na godišnjoj skupštini Hrvatskoga filozofskog društva 26. studenoga 1999., predložio sam »uvođenje natjecanja iz filozofije, na kojem bi učenici vježbali filozofski diskurs i stjecali vještine neophodne svakome demokratskom dijalogu, a na osnovu unaprijed zadanih tema te određene filozofske literature«.

Potpomognuti dvogodišnjim iskustvom organiziranja natjecanja iz logike, Ivan Bekavac-Basić i ja tijekom sljedećih mjeseci započesmo oblikovanje sustava novoga natjecanja. Razmatrali smo više mogućih modela natjecanja (koje smo tijekom godina dopunjavali i mijenjali) dok se naposljetku nismo priklonili modelu natjecanja u tri stupnja i tri sastavna dijela. Školske godine 2000/2001. po prvi je put u Republici Hrvatskoj održano natjecanje iz filozofije, usporedo s natjecanjem iz logike. Prve je godine održano samo županijsko i državno natjecanje, dok se sadašnje sastoji od školskoga, međuzupanijskoga i državnoga. Natjecanje se, na svakome stupnju, sastoji od dva zadatka u pisanom obliku te usmenog ispita. U prvome dijelu učenici trebaju definirati deset slučajno odabranih filozofijskih pojmova (od 50 zadanih) i staviti ih u povijesno-filozofijski kontekst, dok u drugome dijelu pišu filozofijski ogled, birajući jedan od ponuđenih naslova s područja zadane literature. Izbor i opseg zadane literature svake godine izaziva polemične, ali plodne rasprave. Osobno sam vođen stavom: »Što je filozofski tekst zagonetniji, tim više razvija sposobnost oblikovanja pitanja i izvođenja zaključaka, što i jest

bit obrazovanja.« (*The Times*: »Philosophy is quintessentially modern discipline.«/Filozofija je bitno moderna disciplina). Tijekom prvih pet godina svake smo godine mijenjali teme natjecanja, jednako kao i zadanu literaturu. Detaljan im opis slijedi u nastavku ovoga članka.

Ciljevi natjecanja, koje nismo mijenjali od ustanovljavanja natjecanja, jer su općeprihvaćeni, premda prečesto zaboravljani, glase:

1. pobuditi interes i ljubav spram filozofije kod učenika;
2. ukazati našoj javnosti na važnost filozofijskog obrazovanja;
3. podići razinu usmenog i pismenog izražavanja;
4. vježbati kritičko mišljenje uspoređivanjem različitih filozofa i filozofijskih škola;
5. razvijati sposobnost za tolerantnu ali strogu raspravu;
6. poticati dodatno druženje učenika kroz pripreme za natjecanje i samo natjecanje;
7. omogućiti pobjednicima izravni upis na filozofskim fakultetima, a na onima koji imaju filozofiju na razredbenim ispitima maksimalni broj bodova iz toga dijela ispita;
8. omogućiti nastavnicima da razvijaju svoju kreativnost i maštovitost različitim oblicima rada s učenicima.

Državno natjecanje održavano je svake godine sredinom svibnja u »Srednjoj školi dr. Antuna Barca« u Crikvenici. Ovim člankom želim izvršiti opsežnu inventuru dosadašnjih natjecanja po školskim godinama, ukazati na neke probleme na koje smo usput nailazili i ponekad rješavali, te ostaviti mjesto za dodatnu analizu i/ili kritiku svim (dobronamjernim, ali i zlonamjernim!) kritičarima.

1. (Prvo) Natjecanje iz filozofije školske godine 2000/2001.

Prvo natjecanje iz filozofije započelo je na *županijskoj* razini, a sastojalo se od 20 ključnih tema iz antičke i srednjovjekovne filozofije. Bilo je predviđeno da učenici, za 90 minuta, napišu esej od oko 500 riječi na jednu od sljedećih tema:

- 1) Problem spoznaje od početka do Tome Akvinskoga.
- 2) *Kaos* vs. *Kozmos*.
- 3) Odnos konačnog i beskonačnog do Sofista.
- 4) Etička pitanja do Sokrata.
- 5) *Logos* vs. *Eros*.
- 6) Odnos duše i znanja do Platona.
- 7) Aristotelovo razumijevanje čovjeka.
- 8) Razlikovanje bitka i nebitka do Aristotela.
- 9) Razlikovanje između linearnog i cikličkog razumijevanja vremena.
- 10) Odnos vremena i kretanja.
- 11) Razumijevanje pojma boga od grčke mitologije do Tome Akvinskoga.
- 12) Odnos Grka prema umjetnosti.
- 13) Problem istine u skolastici.

Županijskim je povjerenstvima ostavljena sloboda dodavanja tema te izbora naslova za natjecanje. Svaki esej ocjenjivan je od dvaju neovisnih ocjenjivača – na osnovu njihovih, zaključena je konačna ocjena. Elementi ocjenjivanja uključivali su vladanje filozofijskom terminologijom, logičnost u izvođenju

teza te pismenost sudionika. Poslije provedenog ocjenjivanja eseja, upriličen je s natjecateljima razgovor o esejima. Uslijedio je odabir četiriju najboljih natjecatelja. Oni su u plenarnome završnom dijelu trebali, u diskusijskim dvobojima u sokratovskom stilu, braniti, odnosno opovrgavati teze. Tako stigosmo do konačnoga pobjednika.

Za prvo državno natjecanje predviđeno je gradivo od antičke filozofije do Hegela. Prvobitno je predložen tekst »Putovi filozofije egzistencije« (Danilo Pejović: *Oproštaj od moderne*, Matica Hrvatska, Dubrovnik 1993., str. 7–23), no taj je prijedlog naposljetku napušten. Prevladalo je, naime, mišljenje kako je bolje da za državno natjecanje učenici čitaju izvorna filozofska djela, pa makar u prijevodu. Stoga su predloženi slijedeći naslovi završnih oglada, za koje su mentori sami birali literaturu.

Naslovi oglada za državno natjecanje

1. Usporedi utjecaj suvremene filozofije i suvremene znanosti na život čovjeka.
2. Utječu li na tvoje odluke više tvoj um, tvoja čuvstva ili vanjski činitelji? Navedi odgovarajuće filozofijske stavove.
3. Navedi promjene u shvaćanju etike od renesanse do egzistencijalizma.
4. Može li načelo odgovornosti (npr. po Kantu, Fichteu, Sartreu) biti konzistentno u različitim vrijednosnim sustavima?
5. Koje su bitne razlike u suvremenom shvaćanju svijeta u odnosu na srednjovjekovno?
6. Obrazloži uvjet mogućnosti svake kritike.
7. Razmotri problem otuđenja u informatičkom društvu.
8. Donose li znanstveni i tehnološki napredak više ili manje slobode?

2. (Drugo) Natjecanje iz filozofije školske godine 2001/2002.

Poučen uočenim nedostacima prvoga natjecanja, predložio sam državnom povjerenstvu promjenu sustava natjecanja. Prijedlog je usvojen.

Natjecanje se ove školske godine razvijalo na tri razine kroz tri tematske cjeline:

1) Školsko natjecanje

Na *školskome natjecanju* učenici su proučavali temu: »Etička problematika antičke filozofije«. Pritom su trebali svladati po dva poglavlja iz Platonove *Politeie* (u prijevodu Damira Barbarića) i Aristotelove *Metafizike* (u prijevodu Tomislava Ladana). Naslove oglada predlagali su nastavnici filozofije u pojedinim školama. Za svaki stupanj natjecanja kandidati su unaprijed dobili popis pojmova što su ih trebali usvojiti, a s naslovima oglada upoznati su najkasnije tjedan dana prije početka samoga natjecanja.

Mentorima smo preporučili da učenike osposobe za samostalno služenje udžbenicima, priručnicima, rječnicima, enciklopedijama i sličnom pomoćnom literaturom – kako bi mogli samostalno pripremati odgovore na postavljena pitanja. Od udžbenika smo predložili:

- 1) Boris Kalin: *Povijest filozofije*, ŠK, Zagreb.
- 2) Arno Anzenbacher: *Filozofija. Uvod u filozofiju*, ŠK, Zagreb
- 3) Jochannes Hirschberger: *Mala povijest filozofije*, ŠK, Zagreb

Nakon iscrpljujuće rasprave, sastavili smo prvi *pojmovnik za školsko natjecanje*:

Ataraksija, atomizam, biće, bit, bitak, bivanje, čovjek, dobro, država, duša, duševni mir, filozof, filozofija, harmonija/sklad, ideja, ideja države, ideja pravednosti, iskustvo, istina, jedno, kaos, kategorija, kozmos, ljepota, ljubav, materija, mišljenje, milećani, mogućnost, mudrost, narav/priroda, nastajanje, nebitak, ništa, nužnost, opažaj, pitagorejci, platonizam, pojam, postojanje/opstojanje, pravednost, prostor, sofisti, spoznaja, supstancija, svijest, svrhovitost/teleologija, tehnika, teologija, teorija, znanje.

2) *Međužupanijska natjecanja*

Za *međužupanijska natjecanja* odabrana je cjelina: »Etičko-politički stavovi novovjekovne filozofije«. Izabrana su djela Immanuela Kanta *Kritika praktičkoga uma* (u prijevodu Viktora Sonnenfelda) i Karla Marxa *Ekonomsko-filozofijski spisi* (u prijevodu Stanka Bošnjaka). Međužupanijska povjerenstva imala su slobodu izbora određenih poglavlja.

Za *međužupanijska natjecanja* predložen je sljedeći *pojmovnik*:

a priori-aposteriori, alijenacija (lat. *alienatio*), *autonomija*, carstvo nužnosti, carstvo slobode, djelo, djelovanje, društveni ugovor, duh, duh-priroda, činjenica, *empirizam*, čovjek, novovjekovni, čovjek, srednjovjekovni, *fenomen-noumenon*, filozofija prirode, *heteronomija, individuum*, istina, istraživanje, *kapital, konceptualizam, kriticizam, mehanicistički materijalizam, metoda, nominalizam*, povijesni napredak, povijest, *pozitivizam*, predmet, predmetnost, *racionalizam*, rad, *realizam*, roba, savjest, *sintetički apriorni sudovi, skepticism-kartezijanski*, sloboda, slobodno djelovanje, *spekulacija*, spoznaja, stvar po sebi, *subjektivnost, teocentričnost, univerzalije*, volja-slobodna, vrednota, vrijednost, znanost.

Na *natjecanju u Zagrebu* izvučeni su sljedeći pojmovi: *a priori/aposteriori*, carstvo slobode, carstvo nužnosti, duh-priroda, činjenica, *fenomen-noumenon, kriticizam, nominalizam, pozitivizam*. Naslove ogleđa za međužupanijsko natjecanje mentori su znali unaprijed, te su za njih ciljano pripremali kandidate.

Naslovi ogleđa za međužupanijska natjecanja:

- 1) Navedi sličnosti i razlike Kantove i Marxove etike. Za koju bi se odlučio i zašto?
- 2) Koju praktičnu primjenu može u Marxovoj filozofiji imati Kantov »kategorički imperativ«?
- 3) *Mogu li etički principi zastarjeti? Obrazloži odgovor na primjerima Kantove i Marxove etike?* (naslov odabran u Zagrebu).
- 4) Usporedi Kantovo shvaćanje autonomne i heteronomne volje s Marxovim shvaćanjem otuđenoga rada.
- 5) Upućuju li nama u 21. stoljeću Kantova i Marxova etika razumljive po(r)uke?

3) *Državno natjecanje*

Na *državnom natjecanju* razmatrani su »Egzistencijalni problemi suvremenoga čovjeka« kroz optiku *Mita o Sizifu* Alberta Camusa (u prijevodu Nerkeza Smailagića). Državno povjerenstvo predlagalo je naslove ogleđa te ocjenjivalo natjecatelje.

Pojmovnik državnoga natjecanja:

Aksiologija, ateizam-suvremeni, apolinijski, »Bog je mrtav«, briga, dionizij-ski, društveni bitak, duhovne znanosti, egzistencija, egzistencijalan, egzistencijalizam, eidetska redukcija, eksistencija, epistemologija, epoché, falsifikacionizam, fenomenologija, filozofija povijesti, filozofija života, filozofijska antropologija, granične situacije, hermeneutika-filozofijska, historizam, humanizam, ideologija, inteligencija-intuicija, intencionalnost, izvjesnost, »jednodimenzionalni čovjek«, komunikacija, kritička teorija, kultura-suvremena, logički pozitivizam, masivni bitak, mučnina, napredak-tehnike, nadčovjek, ništa (Sartre/Heidegger), novokantovstvo, personalizam, pesimizam, povijesno mišljenje, povijesnost, pragmatizam, psihologizam-antipsihologizam, strepnja, vječno vraćanje jednakog, volja k moći, znanost-suvremena.

Izvučeni su sljedeći pojmovi:

Ateizam-suvremeni, duhovne znanosti, egzistencijalan, falsifikacionizam, granične situacije, intencionalnost, kritička teorija, vječno vraćanje jednakog, znanost-suvremena.

Naslovi ogleđa za državno natjecanje:

- 1) Prepoznaješ li svoju u Sizifovoj sudbini?
- 2) Jesu li prometejski pothvati unaprijed osuđeni na sizifovski usud?
- 3) Ako je sloboda apsurdna, što joj je alternativa?
- 4) Je li filozofija apsurdna logičan kraj apsurdne metafizike?
- 5) »Nećeš nikada živjeti ako tražiš smisao života«, A. Camus. Slažeš li se s tom tvrdnjom?
- 6) Kakvu stijenu i na koju planinu kotrlja Sizif početkom 17. st., a kakvu početkom 21. st.?
- 7) »Povijest nije lišena ni religija ni proroka, i bez bogova.« Albert Camus. *Analiziraj implikacije te teze.* (odabrani naslov)

3. (Treće) Natjecanje iz filozofije školske godine 2002/2003.

Koncepcija pripreme i izvođenja natjecanja

Zadržan je isti sustav natjecanja (kao i prethodne godine) uz uvođenje nekih nadopuna. Predloženo je da u školama s više nastavnika filozofije nastavnici biraju voditelja pripreme školskoga natjecanja. Same se pripreme izvode na satovima grupe za filozofiju, u obliku diskusije na zadanu temu. S objektivnošću kao ciljem, poželjno je da svi nastavnici filozofije sudjeluju u ispitnoj komisiji. *Za međuzupanijsko natjecanje odabire se po jedan učenik iz svake škole i po jedan na svaka sljedeća dva odjeljenja.*

Školska natjecanja održana su u siječnju i sastojala su se od tri dijela:

1. poznavanje filozofijskih pojmova zadanog opsega (trajanje: 20 minuta);
2. pisanoga rada na zadanu temu iz Aristotelovoga *Pjesničkoga umijeća* u prijevodu Zdeslava Dukata (prvih 15 glava), a po izboru školskih nastavnika (trajanje: 90 minuta);

(Učenici *XV. gimnazije* birali između sljedeća dva naslova:

- A) Koja je bitna razlika između junaka komedije i tragedije? Navedi neke povijesne primjere;

- B) Po čemu se razlikuju djelatnosti pjesnika i povjesničara? Iznesi i svoje mišljenje;
3. usmenoga dijela za četiri (do najviše pet) najbolja učenika – tema razgovora: *shvaćanje umjetnosti u grčkoj i helenističkoj filozofiji*.

Predloženo je da pobjednicima natjecanja rezultat bude priznat kao obranjeni naturalni rad.

Međužupanijska natjecanja vodi međužupanijsko povjerenstvo, koje odabire teme, ocjenjuje radove te ispituje učenike. Pobjednici ne prenose bodove na državno natjecanje. Međužupanijsko se natjecanje također sastojalo od tri dijela:

1. poznavanje filozofijskih pojmova zadanog opsega (trajanje: 20 minuta);
2. pisanoga rada na zadanu temu iz Kantove *Kritike rasudne snage* (u prijevodu V. D. Sonnenfelda): Uvod, Predgovor i Prva knjiga – tema po izboru međužupanijskoga povjerenstva (trajanje: 90 minuta);
3. usmenoga dijela za četiri (do najviše pet) najbolja učenika – tema razgovora: *moderna estetika*.

Pojmovi za međužupanijsko natjecanje:

a priori-aposteriori, alijenacija (lat. *alienatio*), *autonomija*, carstvo nužnosti, carstvo slobode, djelo, djelovanje, društveni ugovor, duh, duh-priroda, činjenica, *empirizam*, čovjek-novovjekovni, čovjek-srednjovjekovni, *fenomen-noumenon*, *filozofija* prirode, *heteronomija*, *individuum*, istina, istraživanje, *kapital*, *konceptualizam*, *kriticizam*, *mehanicistički materijalizam*, *metoda*, nominalizam, povijesni napredak, povijest, *pozitivizam*, predmet, predmetnost, *racionalizam*, rad, *realizam*, roba, savjest, *sintetički apriorni sudovi*, *kartezijanski skepticizam*, sloboda, slobodno djelovanje, *spekulacija*, spoznaja, stvar po sebi, *subjektivnost*, *teocentričnost*, *univerzalije*, volja, slobodna, vrednota, vrijednost, znanost.

Izvučeni su sljedeći pojmovi:

Čovjek-srednjovjekovni, djelovanje, duh, duh-priroda, činjenica, *kartezijanski skepticizam*, *mehanicistički materijalizam*, *realizam*, stvar po sebi, *univerzalije*.

Upute za pisanje oglada:

Prije početka učenike treba upoznati s kriterijima ocjenjivanja oglada. Predlažem da učenici sami odaberu naslov na demokratski način.

Naslovi oglada:

- 1) Je li prema Kantu moguća ideja prauzora ukusa?
- 2) Ako estetski užitak prethodi diskurzivnoj spoznaji, nije li to oblik apriorne spoznaje? Izvedi nužne implikacije.
- 3) Možeš li Kantovim pojmovima objasniti različitost estetskih sudova u različitim povijesnim razdobljima i kulturama?
- 4) *Što proizlazi na ontologijskoj razini iz činjenice o suglasnosti o ljepoti nekog predmeta?* – (Učenici u Zagrebu odabrali su ovu temu)

Državno natjecanje vodi državno povjerenstvo. Ono odabire teme za državno natjecanje, vodi natjecanje, ocjenjuje radove i ispituje učenike. Na državnome natjecanju sudjeluje 25 učenika. Samo natjecanje sastoji se od *tri dijela*:

1. *poznavanja filozofijskih pojmova zadanog opsega (trajanje: 20 minuta):*

Aksiologija, antropologija-filozofijska, ateizam-suvremeni, apolinijski, »Bog je mrtav«, briga, dionizijski, egzistencija, egzistencijalan, egzistencijalizam, eidetska redukcija, eksistencija, epistemologija, epoché, fenomenologija, filozofija života, granične situacije, hermeneutika-filozofijska, humanizam, ideologija, inteligencija-intuicija, intencionalnost, izvjesnost, »jednodimenzionalni čovjek«, kritička teorija, kršćanstvo (Nietzsche), kultura-suvremena, logički pozitivizam, masivni bitak, mučnina, napredak tehnike, nadčovjek, ništa (Sartre/Heidegger), pesimizam, pragmatizam, psihologizam-antipsihologizam, strepnja, vječno vraćanje jednakog, volja k moći, znanost-suvremena. Izvučeni su sljedeći pojmovi:

apolinijski, dionizijski, filozofija života, »jednodimenzionalni čovjek«, masivni bitak, nadčovjek, napredak tehnike, ništa (Sartre/Heidegger), suvremena kultura, vječno vraćanje jednakog;

2. *pisanoga rada na zadanu temu, iz Nietzscheova Rođenja tragedije, a po izboru državnoga povjerenstva (trajanje: 90 minuta):*

- 1) Prihvaćaš li Nietzscheov stav da je »umjetnost vrhunska zadaća i prava metafizička djelatnost ovoga života«? Obrazloži odgovor.
- 2) Kad bi mogao birati bi li radije bio umjetnikom ili umjetničkim djelom? Iznese razloge za taj izbor iz Nietzscheove filozofije.
- 3) Iz koje je silne potrebe, prema Nietzscheu, niklo »sjajno društvo olimpskih bića«?
- 4) Ako su postojanje i svijet za vazda opravdani samo kao estetski fenomen, kakav bi on (fenomen) bio bez dionizijskog nagona?
- 5) Prepoznaješ li sebe bolje kroz apolinijske ili dionizijske značajke? (odabrani naslov)
- 6) Navedi argumente u prilog i protiv Nietzscheove tvrdnje da je »okružje poezije neuljepšan izraz istine«.
- 7) Rađaju li i danas apolinijski i dionizijski umjetnički nagon tragediju kao u doba klasične Grčke ili tragedija ima danas druge izvore?
- 8) Je li nužno da nešto bude »razumljivo da bi bilo lijepo«? Možemo li iz prethodne tvrdnje (premise) zaključiti da je nešto ružno zato što je nerazumljivo?
- 9) Možemo li, prema Nietzscheu, sebe razumjeti bez umjetnosti?

3. *usmenoga dijela, za pet najboljih učenika, na kojem je vođen razgovor o Heideggerovu Izvoru umjetničkog djela.*

4. (Četvrto) Natjecanje iz filozofije školske godine 2003/2004.

Predložene su dvije teme: »Filozofija politike – Demokracija« i »Čovjek«. Nakon rasprave demokratskim je postupkom odabrana prva.

Za školska natjecanja literatura se sastojala od nekoliko poglavlja iz Platoneve Politeie i Aristotelove Politike. Za međužupanijska natjecanja predviđena su pojedinačna poglavlja iz djela Nicolo Machiavellia *Vladar*, Montesquieua *O duhu zakona*, Johna Lockea *Pismo o toleranciji*, Jean-Jacquesa Rousseaua *Društveni ugovor*. Za državno natjecanje literatura se sastojala od odabranih poglavlja iz djela Ernsta Casirera *Mit o državi*, Herberta Marcusea *Represivna tolerancija* i Hannah Arendt *Vita activa*. Ove je godine natjecanje dobilo i nove kriterije ocjenjivanja *ogleda*. Na osnovu mišljenja mentora s državnoga

natjecanja 2003. godine, izrađen je dopunjeni prijedlog o ocjenjivanju ogle-da. Ukoliko kolege smatraju da ovaj prijedlog treba i dalje usavršavati, obra-zložene će im primjedbe biti pomno razmotrene. Nema sustava ocjenjivanja kojime bi svi bili zadovoljeni i zadovoljni.

Kriteriji ocjenjivanja:

- A.** kod primjene *kriterija primjerenosti pristupa temi* treba procijeniti da li je učeniku uspjelo prepoznati filozofijske probleme implicirane u zadanome naslovu (0 – nikako; 2 – vrlo malo; 4 – osrednje; 6 – zadovoljavajuće; 8 – vrlo dobro; 10 – izvrsno);
- B.** *kriterij točnosti i kvalitete navoda* nagrađuje preciznost citata ili filozofijskih misli i njihovu primjerenost zadanom temi (0 – bez navoda, ili su pogrešni ili nisu ni u kakvoj vezi s temom; 2 – navodi djelomično točni no nepotpuni i nevažni; 4 – navodi koji po smislu odgovaraju mislima navedenih filozofa, ali su nepotpuni; 6 – zadovoljavajuća razina potpunosti i preciznosti citata; 8 – vrlo dobra razina potpunosti i preciznosti no uz manja odstupanja; 10 – točni citati koji u potpunosti odgovaraju zadanom temi i izvedenim tezama učenika);
- C.** *stupanj analitičnosti, odnosno misaona dubina* kriterij je koji ocjenjuje razinu učenikova uvida u složenost zadane teme (0 – površan i irelevantan pristup temi, odnosno potpuno nerazumijevanje teme; 2 – djelomično razumijevanje složenosti teme, izostavljanje bitnih problema, ne razumijevanje implikacija vlastitih stavova o temi; 4 – učenik pokazuje zadovoljavajuće razumijevanje filozofijskih problema iz naslova, no ne zna ih u potpunosti razlučiti; 6 – učenik pokazuje razumijevanje bitnih problema iz naslova te ih pokušava rješavati; 8 – učenik uspijeva gotovo u potpunosti razriješiti dileme i probleme iz naslova; 10 – učenik izvodi besprijeekornu analizu zadanih filozofijskih problema);
- D.** *kritičnost u obradi teme* pretpostavlja iznošenje kritičkih misli s vlastitoga stajališta ili navođenjem kritičkih stavova drugih autora o problemima iz naslova (0 – potpuni nedostatak kritičnosti bilo subjektivne bilo objektivne; 2 – evidentni neki tragovi kritičnosti; 4 – učenik iskazuje određene nebitne kritičke misli, vlastite ili tuđe; 6 – zadovoljavajuća razina kritičnosti potpomognuta argumentima; 8 – vrlo dobra razina kritičnosti ulaženjem u detalje, svijest o implikacijama kritike; 10 – razina kritičnosti izvrsna, logički besprijeekorna, s koherentnim zaključkom).
- E.** *originalnost i adekvatnost primjera* pretpostavlja učenikovo potvrđivanje vlastitih stavova i teza adekvatnim primjerima iz povijesti filozofije, umjetnosti, osobnoga iskustva i suvremenoga života (0 – potpuni nedostatak primjera; 2 – primjeri prisutni no irelevantni s obzirom na zadanu temu; 4 – primjeri relevantni i adekvatni no oskudni; 6 – relevantni i adekvatni primjeri iz različitih područja; 8 – bitni i raznovrsni primjeri iz mnogih područja, 10 – izvrsni i bitni primjeri koji pokazuju učenikovo odlično poznavanje filozofije i njezin utjecaj na društveno-povijesni život).

Nakon opsežne rasprave prihvaćena je pripremna literatura. Za *školska natjecanja* Platonova *Politeia* (4. i 5. knjiga) i Aristotelova *Politika* (3. i 4. knjiga). Za *međužupanijska natjecanja* odabrani su dijelovi djela J. J. Rousseaua *Društveni ugovor* – 3. knjiga (Školska knjiga, Zagreb 1978.) te Johna Stuarta Milla *Izabrani politički spisi* – iz prvoga sveska: *Prilog načelima dobre vladavine* (str. 29–33) i *O slobodi* (str. 112–150), (Informator, Zagreb 1988.). Za *državno natjecanje* odabrana su djela Hannah Arendt *Vita activa* (str. 7–66),

(A. Cesarec, Zagreb 1991.) i Joachima Rittera *Metafizika i politika* – »Evropeiziranje kao evropski problem«, (str. 295–309), (Informator, Zagreb 1987.)

Pojmovnik za međužupanijska natjecanja:

a priori-aposteriori, alijenacija (lat. *alienatio*), *autonomija*, carstvo nužnosti, carstvo slobode, djelo, djelovanje, društveni ugovor, duh, duh-priroda, činjenica, *empirizam*, čovjek-novovjekovni, čovjek-srednjovjekovni, *fenomen-nomenon*, *filozofija* prirode, *heteronomija*, *individuum*, istina, istraživanje, *kapital*, *konceptualizam*, *kriticizam*, *mehanicistički materijalizam*, *metoda*, *nominalizam*, povijesni napredak, povijest, *pozitivizam*, predmet, predmetnost, *racionalizam*, rad, realizam, roba, savjest, *sintetički apriorni* sudovi, *skepticizam-kartezijanski*, sloboda, slobodno djelovanje, *spekulacija*, spoznaja, stvar po sebi, *subjektivnost*, *teocentričnost*, *univerzalije*, volja-slobodna, vrednota, vrijednost, znanost.

U Zagrebu su izvučeni sljedeći pojmovi:

autonomija, istina, *nominalizam*, *pozitivizam*, predmetnost, *racionalizam*, savjest, *skepticizam-kartezijanski*, sloboda, vrijednost.

Naslovi ogleđa za međužupanijska natjecanja:

(Upute: Prije početka treba učenike upoznati s kriterijima ocjenjivanja ogleđa. Prijedlog je da odabir naslova učenici izvrše sami, na demokratski način.)

1. Rousseau tvrdi: »...*istinske demokracije nikada nije ni bilo, niti će je biti*«. Jesi li suglasan s tom tvrdnjom? *Obrazloži odgovor navodeći njegove argumente, povijesne primjere i svoje vlastite stavove.* (odabrani naslov)
2. Koje prednosti i nedostatke demokracije, aristokracije i monarhije spominje Rousseau u *Društvenom ugovoru*? Prepoznaješ li sličnosti s našim suvremenim političkim (ne)prilikama? Koje?
3. Usporedi Rousseauovo mišljenje o »dobroj vladavini« s Millovim »načelima dobre vladavine«. Čiji bi stavovi pomogli uspostavljanju »bolje vladavine« u Republici Hrvatskoj? *Obrazloži odgovor navodeći konkretne suvremene probleme iz naše društvenopolitičke zbiljnosti.*
4. Preuzmi ulogu »đavolova odvjetnika«, te ospori Millove argumente u prilog slobode mišljenja i govora.
5. Opiši Millov stav spram kršćanske etike. Može li ona biti osnovom morala u demokratskom društvu? *Objasni odgovor navodeći Millove i svoje vlastite stavove, kao i relevantne povijesne primjere.*

Pojmovnik za državno natjecanje:

Aksiologija, *antropologija-filozofijska*, *anarhija*, *ateizam-suvremeni*, briga (Heidegger), društveni bitak, država, *egzistencijalan*, *egzistencijalizam*, *elite*-pojam, *epistemologija*, *epohé*, *falsifikacionizam*, *fenomenologija*, *filozofija egzistencije*, *filozofija povijesti*, *filozofija života*, *granične situacije*, *hermeneutika-filozofijska*, *historizam*, *humanizam*, *ideologija*, *imperijalizam*, istina, »jednodimenzionalni čovjek«, *komunikacija* (Habermas), *konzervativizam*, *kritička teorija*, *kozmpolizizam*, *liberalizam*, *logički pozitivizam*, masivni bitak, *nacija*, *nacionalizam*, narod, novokantovstvo, *pluralizam*, *politička filozofija*, *politika*, povijesno mišljenje, povijesnost, *pragmatizam*, pravednost, *rasizam*, *socijalizam*, strepnja, *tolerancija*, *totalitarizam*, *voluntarizam* (James, Bergson), volja k moći.

Izvučeni su sljedeći pojmovi: *antropologija-filozofijska*, briga (Heidegger), *egzistencijalizam*, *epistemologija*, *filozofija egzistencije*, *filozofija povijesti*, *imperijalizam*, »jednodimenzionalni čovjek«, *socijalizam*, strepnja.

Naslovi ogleđa za državno natjecanje:

- 1) *Analiziraj Ritterovu tvrdnju: »Ono što vodi naprijed u budućnost nema kontinuiteta prema povijesno postalome. Napredak uključuje njegovo rastvaranje i njegovu propast.« Koje su moguće implikacije toga stava, najprije načelno, a zatim za Republiku Hrvatsku?* (odabrani naslov)
- 2) Navedi sličnosti i razlike između pojma »*europizacije*« prema J. Ritteru i pojma »*svjetske povijesti*« prema G. W. F. Hegelu.
- 3) Jesu li filozofija i demokracija međusobno komplementarne ili kontradiktorne? Navedi bitne povijesno filozofijske dileme i slučajeve, kao i svoje vlastito mišljenje.
- 4) Navedi bitne razlike između »*ljudske uvjetovanosti*« i »*ljudske prirode*« prema H. Arendt. Obrazloži odgovor navođenjem relevantnih filozofijskih mišljenja.
- 5) Odakle čovjeku potreba za političkim djelovanjem – u antici, srednjemu vijeku i danas – prema H. Arendt? Jesi li ti voljan/voljna, i u kolikoj mjeri, žrtvovati »*komociju*« privatnoga radi sudjelovanja u javnome životu?
- 6) Je li sukob između »*ranoga kršćanstva* i *res publicae*« slučajan ili imanentan svakoj religijskoj svijesti?

5. (Peto) Natjecanje iz filozofije školske godine 2004/2005.

Tema natjecanja: Eros i philia

Nakon višemjesečne rasprave, prihvaćena je tema i prateća literatura. Za *školska natjecanja* odabrana su sljedeća djela: Platonova *Gozba* (od glave XVIII. do kraja) i Aristotelova *Nikomahova etika* (poglavlja 8. i 9.). Za *međužupanijska natjecanja* izborom su bili Voltaireov *Candide* i Kierkegaardov *Dnevnik zavodnika* (stranice I 7–58, 112–170 i II) (u prijevodu Danka Grlića; Mladost, Zagreb 1956.). Za *državno natjecanje* odlučeno je da literaturom bude djelo Herberta Marcusea *Eros i civilizacija* (Predgovor, Uvod, te poglavlja I, II (do 50. stranice), X i XI (stranice 160–190)).

Na **5. natjecanju** je sudjelovanje kolega – s prijedlozima kako o novim pojmovima tako i o ispitnoj literaturi – bilo najizraženije u kratkoj povijesti natjecanja. Na njihov su prijedlog u pojmovnik uvedeni neki novi pojmovi.

Pojmovnik za školska natjecanja:

Ataraksija (duševni mir), *atomizam*, biće, bit, bitak, bivanje, čovjek, dobro, država, duša, *eros*, *filozof*, *filozofija*, *harmonija/sklad*, *ideja*, *ideja* države, *ideja* pravednosti, iskustvo, istina, jedno, *kaos*, *kategorija*, *kozmos*, ljepota, ljubav, *materija*, mišljenje, mogućnost, mudrost, narav/priroda, nastajanje, nebitak, ništa, nužnost, opažaj, *philia*, *platonizam*, pojam, postojanje/opstojanje, pravednost, prostor, *sofisti*, spoznaja, *supstancija*, svijest, svrhovitost/*teleologija*, *tehnika*, *teologija*, *teorija*, znanje.

Pojmovnik za međužupanijska natjecanja:

a priori-aposteriori, *alijenacija* (lat. *alienatio*), *apsolut*, *autonomija*, djelo, djelovanje, društveni ugovor, duh, duh-priroda, činjenica, čovjek-novovjekov-

ni, čovjek-srednjovjekovni, *deizam*, *dijalektika*, *egzistencija-esencija*, *fenomen-noumenon*, *heteronomna etika*, *individuum*, *ironija* (Kierkegaard), *istina* (Leibniz), *kapital*, *kopernikanski obrat*, *kriticizam*, *mehanicistički materijalizam*, *metoda*, *moral*, *nominalizam*, *panlogizam*, *panteizam*, *povijesni napredak*, *povijest*, *predmet-predmetnost*, *prestabilirana harmonija*, *racionalizam*, *rad*, *roba*, *savjest-autonomija*, *sintetički apriorni sudovi*, *skepticizam-kartezijanski*, *sloboda*, *spekulacija* (Kant-Hegel), *spoznaja*, *stvar po sebi*, *subjektivnost*, *teocentričnost*, *tjeskoba*, *umijeće*, *univerzalije*, *utilitarizam*, *volja-slobodna*, *vrлина*.

Na *gradskom natjecanju u Zagrebu* izvučeni su sljedeći pojmovi:

alijenacija, *deizam*, *ironija* (Kierkegaard), *kapital*, *kopernikanski obrat*, *metoda*, *panlogizam*, *povijesni napredak*, *sintetički apriorni sudovi*, *volja-slobodna*.

Naslovi ogleđa za međužupanijska natjecanja:

- 1) Usporedi zavodničku snagu uma prema Platonu i Kierkegaardu. Navedi primjere iz *Gozbe* i *Dnevnika zavodnika*, te svoje mišljenje o odnosu uma i *erosa*.
- 2) Koje je mjesto i kakva je uloga slobode spram ljubavi i prijateljstva u Sokrata, Voltairea i Kierkegaarda? Navedi i obrazloži svoje mišljenje o istome.
- 3) Kakav je odnos Diotime, Cunegunde i Cordelije spram ljubavi? Čiji ti je stav prihvatljiviji i zašto?
- 4) *Kad bi trebao birati između estetičkoga i etičkoga života kojega bi izabrao? Izvedi moguće posljedice takvoga izbora, te ih potkrijepi primjerima iz Gozbe, Nikomahove etike, Candida i Dnevnika zavodnika.* (odabrani naslov)
- 5) Tko govori autentičnije o ljubavi: Platon, Voltaire ili Kierkegaard? Obrazloži odgovor uz navođenje odgovarajućih misli.

Pojmovnik za državno natjecanje:

Aksiologija, *antropologija-filozofijska*, *anarhija*, *ateizam-suvremeni*, *briga* (Heidegger), *društveni bitak*, *država*, *egzistencijalizam*, *epistemologija*, *epohé*, *eros* (Marcuse), *falsifikacionizam*, *fenomenologija*, *filozofija egzistencije*, *filozofija povijesti*, *filozofija života*, *fundamentalna ontologija*, *granične situacije*, *hermeneutika-filozofijska*, *historizam*, *ideologija*, *intuicionizam*, *istina*, »jednodimenzionalni čovjek«, *komunikacija* (Habermas), *kritička teorija*, *kozmpolitizam*, *kultura/civilizacija*, *logički pozitivizam*, *masivni bitak*, *nacija*, *nacionalizam*, *nihilizam*, *novokantovstvo*, *pluralizam*, *politička filozofija*, *povijesno mišljenje*, *povijesnost*, *pragmatizam*, *pravednost*, *represija*, *sloboda*, *strepnja*, *taboo*, *thanatos*, *tolerancija*, *totalitarizam*, *tubitak*, *utopijsko/utopističko*, *volja k moći*.

Izvučeni su sljedeći pojmovi:

antropologija-filozofijska, *društveni bitak*, *epistemologija*, *filozofija života*, *hermeneutika-filozofijska*, »jednodimenzionalni čovjek«, *kozmpolitizam*, *nacionalizam*, *nihilizam*, *thanatos*.

Naslovi ogleđa za državno natjecanje:

- 1) Koji je od govornika u *Gozbi* bliži načelu naslade, a koji načelu stvarnosti? Objasni razloge svojega izbora navodeći njihove misli i argumentacije.
- 2) Na likovima *Cunegonde* i *Panglosa* objasni uzajamni odnos *Erosa* i instinkta smrti. Prepoznaješ li utjecaj tih instinkata u svojem ponašanju?

- 3) U kojemu od odabranih djela nalazimo potvrdu dominantne uloge *Thanatosa* nad *Erosom*, a u kojemu je slučaj obratan? Obrazloži odgovor, te iznesi osobni stav?
- 4) Usporedi prijateljstvo i ljubav s načelom stvarnosti i načelom naslade. Navedi primjere iz zadane literature.
- 5) Na primjeru Johannesova razmišljanja o ljubavi razmotri utemeljenost pretpostavljenoga odnosa: *id-ego-superego*. Navedi svoje vlastito iskustvo o tome.
- 6) Objasni proces transformacije seksualnosti u *Eros* na primjerima *Gozbe* i *Dnevnika zavodnika*.
- 7) U kojem od proučenih likova prepoznaješ »civiliziranoga čovjeka« prema Marcuseu? Obrazloži odgovor navodeći odgovarajuće misli iz odabranoga djela te ih usporedi s podudarnim mislima u djelu *Eros i civilizacija*.
- 8) *Prihvćaš li Marcuseovu tvrdnju da je današnja borba za život, borba za Eros, političkom borbom? Da li bi se Platon, Voltaire ili Kierkegaard suglasili tom tvrdnjom?* (odabrani naslov)

* * *

Petogodišnje iskustvo organiziranja natjecanja iz filozofije ne samo da dozvoljava nego i zahtijeva osvrt na postignute rezultate. Sustavom natjecanja uključeno je više od tisuću učenika potaknutih na čitanje izvornih filozofijskih djela (premda u prijevodu) od Platona i Aristotela, preko Kanta, Marxa i Nietzschea, do Heideggera i Camusa. Susret s takvim štivom uputio ih je na pažljivije i temeljitije proučavanje najvažnijih filozofijskih pojmova, ali i na preciznije izražavanje, kako u pismenom tako i u usmenom obliku. Nastavnicima je pružena prilika za osvježanje vlastitog znanja.

Nedostatkom smatramo nezainteresiranost svih filozofskih fakulteta u zemlji da se sustavno uključe u praćenje natjecanja – početna zamisao bila je da pobjednicima bude omogućen neposredan upis na studij filozofije. U kratkoj je povijesti natjecanja najvećim kamenom spoticanja bilo neobjektivno ocjenjivanje ogleđa. Razrađeni kriteriji ocjenjivanja općenito su dobro prihvaćeni, no u njihovoj je konkretnoj primjeni bilo velikih odstupanja. Stoga je predloženo nekoliko mogućih načina usklađivanja ocjenjivanja prema zadanim kriterijima:

- 1) Ocjenjivači bi u tekstu trebali naći mjesta koja opravdavaju visinu ocjene. (prijedlog je odbijen);
- 2) održavanje radionica za vježbanje ocjenjivanja uz selekciju i izbor najboljih ocjenjivača (u Zagrebu je održana jedna radionica, u ostalim županijama prijedlog nije naišao ni na kakav odjek);
- 3) omogućavanje mentorima da na natjecanju ocjenjuju i vlastite kandidate (uz naknadnu usporedbu ocjene s onim neovisnih ocjenjivača);
- 4) asistenti s filozofskih fakulteta kao ocjenjivači na natjecanju. Prijedlog je usvojen, no i kod ovih su ocjenjivača uočene određene nedosljednosti u ocjenjivanju.

U sustavu ovog natjecanja problem ocjenjivanja njegovim je najosjetljivijim, najupitnijim i najispitivanijim dijelom. Bitnom karakteristikom sustava smatramo njegovu otvorenost prijedlozima koji bi raspravom oblikovani, te primjenom iskušani, vodili njegovu usavršavanju.

Luciano Lukšić

Competition in Philosophy
from 2000 to 2005

Summary

This article displays an overview of the secondary school competition on philosophy – from the first hold in the year 2001, to the fifth hold in the year 2005. The aims of the competition for the students are: to enhance the interest and love for the philosophy, to increase the level of oral and written expression, to practice critical thinking by comparing the works of different philosophers and philosophical schools, to point out the importance of philosophical education, to develop argumentative skills for a tolerant but strict discussion, to encourage a “philosophical” communication among students, to enable the winners a direct enrolment to philosophical faculties; and for the teachers: to enhance their creativity and fantasy through different teaching methods.

Key words

love for philosophy, philosophical education, analytical and critical thinking, philosophical concepts, philosophical essay, historical and philosophical context